

УДК 94(477):355.48“1920/1930”(430)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-2>

Володимир ЗАБОЛОТНЮК,

orcid.org/0000-0001-8195-9974

*кандидат історичних наук, старший дослідник,
начальник Наукового центру Сухопутних військ*

*Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна), zisiv@ukr.net*

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ У 1920 – 1930-Х РОКАХ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню українських військових організацій, що діяли на території Німеччини у 1920 – 1930-х рр., як середовища збереження та трансляції військової традиції українського визвольного руху. Після поразки Української Революції 1917 – 1921 рр. значна частина старшин і вояків Армії Української Народної Республіки (УНР) опинилася в еміграції, де постала потреба не лише соціальної адаптації, але й збереження професійної ідентичності військовиків.

У роботі проаналізовано процес формування українського еміграційного середовища, діяльність громадських, ветеранських, студентських і політичних організацій, а також роль еміграційної преси та видавничих осередків, зокрема у Берліні. Особливу увагу приділено структурі та напрямам діяльності українських організацій, які виконували функції комунікації, консолідації та репрезентації досвіду визвольних змагань.

Доведено, що українські організації в міжвоєнній Німеччині виступали не лише як осередки громадського життя, але як інституційні механізми збереження військової традиції. Виокремлено основні рівні цієї діяльності: інституційний (створення організаційних структур), символічний (ритuali пам'яті, військова атрибутика) та інтелектуальний (мемуаристика, військово-історичні дослідження). Через ці практики забезпечувалася трансляція військового досвіду та формування історичної пам'яті українського військового середовища.

У ширшому історичному контексті дослідження обґрунтовує концепцію неперервності української військової традиції, яка простежується від досвіду визвольних змагань початку ХХ ст. через еміграційні середовища міжвоєнної Європи до сучасного етапу боротьби України за державність. Показано, що ця неперервність проявляється у збереженні військової культури, символіки та ролі ветеранського середовища у сучасних умовах Війни за Незалежність України, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру після російсько-го вторгнення у 2022 році, та діяльності Збройних Сил України.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення історичного досвіду української військової еміграції як важливого чинника формування сучасної військової культури та ідентичності.

Ключові слова: українська військова еміграція, Німеччина, міжвоєнний період, українські організації, військова традиція, Армія УНР, історична пам'ять, військова культура, неперервність традицій.

Volodymyr ZABOLOTNIUK,

orcid.org/0000-0001-8195-9974

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

Chief of the Scientific Centre of the Army

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Lviv (Ukraine), zisiv@ukr.net

UKRAINIAN MILITARY ORGANIZATIONS IN GERMANY IN THE 1920S AND 1930S AS AN ENVIRONMENT FOR PRESERVING MILITARY TRADITION

This article examines Ukrainian military organizations active in Germany during the 1920s and 1930s as environments for preserving and transmitting the military traditions of the Ukrainian liberation movement. Following the defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, a significant portion of the officers and soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic (UPR) found themselves in exile, where the need arose not only for social adaptation but also for the preservation of the military personnel's professional identity.

This study analyzes the formation of the Ukrainian military émigré community, the activities of civic, veterans', student, and political organizations, as well as the role of the émigré press and publishing centers, particularly in Berlin. Particular attention is paid to the structure and activities of Ukrainian organizations that served to communicate, consolidate, and represent the experience of the liberation struggle.

It has been demonstrated that Ukrainian organizations in interwar Germany served not only as hubs of civic life but also as institutional mechanisms for preserving military traditions. The main levels of this activity have been identified:

institutional (creation of organizational structures), symbolic (rituals of remembrance, military paraphernalia), and intellectual (memoir writing, military-historical research). These practices ensured the transmission of military experience and the formation of historical memory within the Ukrainian military community.

In a broader historical context, this study substantiates the concept of the continuity of the Ukrainian military tradition, which can be traced from the experience of the liberation struggles of the early 20th century, through the émigré communities of interwar Europe, to the current phase of Ukraine's struggle for statehood. It is demonstrated that this continuity manifests itself in the preservation of military culture, symbols, and the role of the veteran community in the current context of Ukraine's War of Independence—which has been ongoing since 2014 and escalated into a full-scale war following the Russian invasion in 2022—as well as in the activities of the Armed Forces of Ukraine.

The relevance of this study stems from the need to reflect on the historical experience of Ukrainian military emigration as a key factor in shaping contemporary military culture and identity.

Key words: *Ukrainian military emigration, Germany, interwar period, Ukrainian organizations, military tradition, Army of the Ukrainian People's Republic, historical memory, military culture, continuity of traditions.*

Постановка проблеми. Досвід українського військового руху першої половини ХХ ст. демонструє, що втрата державності не призвела до переривання розвитку військової традиції, а лише змінила форми її існування. Після завершення Української Революції 1917 – 1921 рр. носії військового досвіду опинилися поза межами національного простору, однак зберегли здатність до самоорганізації та відтворення професійного середовища.

У цьому контексті особливого значення набуває феномен українських організацій, що діяли на території Німеччини у міжвоєнний період. Саме тут сформувався специфічний тип еміграційного середовища, в якому поєднувалися ветеранські мережі, студентські ініціативи та політичні структури. Попри відсутність державних інституцій, ці об'єднання виконували функції збереження військового досвіду, його осмислення та передачі.

Водночас у сучасній історіографії відсутнє цілісне бачення українських організацій як середовища функціонування військової традиції. Дослідження здебільшого зосереджені на окремих аспектах – політичній діяльності еміграції, культурному житті або біографіях діячів – тоді як питання механізмів відтворення військової культури в еміграції залишається недостатньо розкритим.

Актуальність цієї проблематики зумовлена не лише науковими потребами, але й сучасними викликами, пов'язаними з Війною за Незалежність України, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру після російського вторгнення у 2022 році. Осмислення історичного досвіду функціонування військового середовища поза межами держави дозволяє глибше зрозуміти природу неперервності української військової традиції та її значення для формування ідентичності Збройних Сил України.

Аналіз досліджень. Проблематика української військової еміграції міжвоєнного періоду, зокрема її функціонування на території Німеччини, роз-

роблялася в історіографії нерівномірно та переважно в межах ширших досліджень політичної та соціокультурної історії української діаспори.

Одним із перших системних досліджень української еміграції є праця С. Наріжного, у якій розкрито масштаби та характер культурно-освітньої діяльності українців у Європі між двома світовими війнами. Автор наголошує на ролі громадських організацій як інструменту збереження національної ідентичності, звертаючи увагу на участь у їх діяльності колишніх військовиків (Наріжний, 1942).

Сучасний етап дослідження проблеми пов'язаний із працями І. Срібняка, який комплексно проаналізував українську еміграцію в Німеччині та Австрії у 1918 – 1945 рр. У його дослідженнях висвітлено структуру еміграційного середовища, діяльність організацій, а також роль військового елементу в їх функціонуванні (Срібняк, 2015). Важливим є акцент автора на взаємозв'язку між політичними, громадськими та військовими складовими еміграційного життя.

Окремий напрям становлять дослідження української військової еміграції як специфічного явища. Зокрема, М. Ковальчук розглядає українських військовиків у Європі як окрему соціально-професійну групу, яка зберігала організаційні зв'язки та прагнула до відтворення військових структур навіть в умовах еміграції (Ковальчук, 2013). Доповнюють цей підхід праці Р. Симоненка, у яких проаналізовано діяльність військових організацій у 1920 – 1930-х рр., їхню структуру та функції, зокрема у контексті підготовки нових кадрів і збереження традицій (Симоненко, 2008).

Питання функціонування української еміграції в Німеччині розглядається також у дослідженні І. Патера, який звертає увагу на специфіку німецького середовища як простору політичної та організаційної активності українців (Патер, 2005). Автор підкреслює роль інституційних форм самоорганізації еміграції у збереженні професійного досвіду, зокрема військового.

Загальноісторичний контекст розвитку української державності та формування національної ідентичності висвітлено у працях С. Плохій (Плохій, 2016) та Д. Яневського (Яневський, 2010), які дозволяють розглядати еміграційні процеси як складову тривалої історичної неперервності. Праці Г. Касьянова (Касьянов, 2019) та Ю. Павленка (Павленко, 2007) дають можливість ширше осмислити трансформації суспільних і політичних структур, у межах яких функціонувала українська еміграція.

Водночас, попри наявність значного пласту наукових праць, питання українських військових організацій у Німеччині як цілісного середовища збереження військової традиції залишається недостатньо дослідженим. Більшість авторів розглядають окремі аспекти діяльності еміграції, не приділяючи належної уваги механізмам передачі військового досвіду та формуванню неперервності військової культури.

Таким чином, існує потреба у комплексному аналізі українських організацій у Німеччині міжвоєнного періоду саме як середовища збереження та трансляції військової традиції.

Мета статті. Метою цієї статті є комплексний аналіз діяльності українських військових організацій на території Німеччини у 1920 – 1930-х рр. як середовища збереження та трансляції військової традиції українського визвольного руху. Особлива увага приділяється виявленню основних форм і механізмів функціонування еміграційних організацій, з'ясуванню їх ролі у підтриманні професійної ідентичності колишніх військовиків Армії УНР, а також визначенню їхнього значення у процесі формування історичної пам'яті.

У ширшому контексті дослідження спрямоване на обґрунтування концепції неперервності української військової традиції, що простежується від періоду Української Революції 1917 – 1921 рр. через еміграційні середовища міжвоєнної Європи до сучасного етапу розвитку українського війська.

Виклад основного матеріалу. Поразка українських визвольних змагань 1917 – 1921 рр. спричинила масову політичну та військову еміграцію, значну частину якої становили колишні військовослужбовці Армії Української Народної Республіки (УНР). Після завершення бойових дій та інтернування українських частин на території сусідніх держав значна кількість офіцерів і старшин опинилася в еміграції, де вони намагалися зберегти військовий досвід, традиції та кадровий потенціал, накопичені під час боротьби за незалежність України. В умовах втрати державності саме еміграційні середовища стали одним із голо-

вних осередків підтримки та розвитку української військової культури (Срібняк, 2015: 47-49; Ковальчук, 2013: 212-214).

У міжвоєнний період одним із важливих центрів української політичної та військової еміграції стала Німеччина, зокрема Берлін. Тут сформувалося активне середовище українських інтелектуалів, політичних діячів та колишніх військовиків, які брали участь у створенні різноманітних громадських, культурних і військових організацій. Серед представників української еміграції в Німеччині важливу роль відігравали діячі, пов'язані з політичними та військовими колами колишньої Української Держави та Армії УНР, зокрема Павло Скоропадський, який після подій 1918 р. проживав у Німеччині та підтримував діяльність українських еміграційних структур (Яневський, 2010: 156-159).

Особливе значення для консолідації українського військового еміграційного середовища мали ветеранські об'єднання, офіцерські клуби, студентські гуртки та інші організації, створені колишніми учасниками визвольних змагань. Вони виконували не лише соціальну та комунікаційну функцію, але й відігравали важливу роль у збереженні військових традицій, поширенні військово-історичних знань і підтриманні корпоративної ідентичності колишніх військовиків (Павленко, 2007: 233-236; Срібняк, 2015: 61-63). Через проведення пам'ятних заходів, лекцій, видання мемуарної та військово-історичної літератури ці організації сприяли формуванню колективної пам'яті про визвольні змагання та підтримували ідею відновлення української державності.

Важливим фактором розвитку українського військового середовища в еміграції стало також формування нових політичних та громадських структур, які спиралися на досвід ветеранів Армії УНР. Зокрема, у міжвоєнний період значний вплив на українські еміграційні кола мала Організація українських націоналістів (ОУН), у діяльності якої брали участь представники колишніх військових формацій. Це сприяло збереженню кадрової спадкоємності та передачі військового досвіду новим поколінням українського національного руху (Аркас, 2012: 98-101; Касьянов, 2019: 74-77).

Таким чином, українські військові клуби, гуртки та організації, що діяли в Німеччині у 1920 – 1930-х роках, виконували важливу функцію збереження та трансляції військових традицій українського визвольного руху. Вони стали своєрідними осередками консолідації еміграційного середовища, де підтримувалися зв'язки між колишніми військовиками, формувалася історична

пам'ять про боротьбу за державність та зберігався військовий досвід попереднього покоління.

Формування українського військового еміграційного середовища в Німеччині було безпосереднім наслідком поразки Української Революції 1917 – 1921 рр. та ліквідації регулярних збройних сил УНР. Після завершення бойових дій значна частина старшин і вояків Армії УНР опинилася в еміграції, передусім у країнах Центральної Європи. Первинним місцем їхнього перебування стали табори інтернованих у Польщі та Чехословаччині, однак уже в першій половині 1920-х років частина колишніх військовослужбовців почала переміщуватися до Німеччини, де існували ширші можливості для працевлаштування, навчання та громадської діяльності (Патер, 2005: 45-52).

У міжвоєнний період одним із головних центрів української еміграції в Німеччині став Берлін. Ще під час Першої світової війни та Української Революції місто відігравало важливу роль у дипломатичних відносинах між Україною та Німеччиною. У 1918 р. тут діяло дипломатичне представництво Української Держави гетьмана Павла Скоропадського, а згодом – представництва Української Народної Республіки. Після поразки українських державних утворень частина дипломатичних, військових та політичних діячів залишилася в Німеччині, що сприяло формуванню постійного українського еміграційного середовища (Павленко, 2007: 134-138)

У 1920-х роках у Німеччині сформувалася помітна група українських колишніх військовослужбовців, серед яких були старшини Армії УНР, офіцери колишніх українських військових формувань періоду революції, а також представники молодшого покоління української еміграції. Багато з них здобували освіту в німецьких університетах або працювали в різних установах і підприємствах. Частина військовиків брала активну участь у громадському житті української діаспори, організовуючи ветеранські об'єднання, клуби та гуртки, які виконували функцію підтримання військових традицій та корпоративної солідарності (Срібняк, 2015: 65-67).

Важливим фактором формування українського еміграційного середовища в Німеччині стало існування розвиненої мережі українських організацій. У міжвоєнний період у Берліні діяли різні політичні, культурні та громадські об'єднання українців, зокрема студентські товариства, культурні клуби та ветеранські організації. Частина з них була безпосередньо пов'язана з колишніми військовослужбовцями Армії УНР і мала на меті підтримання військових традицій, проведення

пам'ятних заходів, присвячених подіям визвольних змагань, а також налагодження контактів між українськими військовими емігрантами (Касьянов, 2019: 82-84).

Серед важливих осередків українського еміграційного життя у Німеччині міжвоєнного періоду варто також відзначити діяльність різних громадських і політичних структур, пов'язаних із українським національним рухом. У 1920 – 1930-х рр. у Німеччині діяли осередки Організації українських націоналістів, які підтримували контакти з українськими еміграційними середовищами та залучали до своєї діяльності частину колишніх учасників визвольних змагань. Як зазначає Георгій Касьянов, досвід українських військовиків періоду революції відіграв важливу роль у формуванні організаційної культури націоналістичного руху та передаванні військових традицій новому поколінню активістів (Касьянов, 2019: 85-87).

Важливою складовою формування українського військового еміграційного середовища була діяльність ветеранських об'єднань колишніх військовослужбовців Армії УНР. Такі організації не лише об'єднували колишніх учасників визвольних змагань, а й сприяли збереженню пам'яті про боротьбу за українську державність. Вони організовували урочисті зібрання, відзначення річниць визначних подій, публікацію мемуарної літератури та інші заходи, спрямовані на підтримання військової традиції українського війська (Ковальчук, 2013: 203-205).

Українське військово-еміграційне середовище у Німеччині формувалося не лише як соціальна група колишніх військовиків, але як специфічний простір збереження професійної ідентичності. Ветерани Армії УНР відтворювали у нових умовах елементи військової культури – дисципліну, ієрархічність, символіку та корпоративну солідарність. Саме це забезпечило не лише збереження пам'яті про визвольні змагання, але й формування середовища, здатного до передачі військового досвіду наступним поколінням (Наріжний, 1942: 120-134).

У 1920 – 1930-х рр. організаційне життя української еміграції поступово набувало структурованого характеру. Значну роль у цьому процесі відігравали колишні учасники визвольних змагань 1917 – 1921 рр., які після поразки українських державних утворень опинилися в еміграції (Срібняк, 2015: 72-74).

Однією з помітних організацій української еміграції в Німеччині було культурно-громадське товариство “Основа”, яке діяло в Берліні у 1920-х роках. Воно об'єднувало українських студентів, науковців та представників старшого поко-

ління еміграції. У межах діяльності товариства проводилися публічні лекції, культурні вечори та зустрічі українських емігрантів. Частими учасниками таких заходів були колишні військовослужбовці Армії УНР, які виступали з доповідями про події визвольних змагань (Симоненко, 2008: 78-85).

Подібні функції виконувало й товариство “Україна”, що стало одним із центрів громадського життя української еміграції у Берліні. Організація проводила культурні заходи, вечори пам’яті та дискусії, присвячені політичній ситуації в Україні. Значна частина членів товариства належала до колишніх учасників визвольних змагань, що сприяло збереженню військових традицій у середовищі еміграції (Срібняк, 2015: 83).

Важливу роль у громадському житті українців у Німеччині відігравали студентські організації. Українські студенти, які навчалися в німецьких університетах, створювали власні академічні товариства. Одним із таких об’єднань було студентське товариство “Чорноморе”, яке діяло у Берліні у 1920 – 1930-х рр. Воно організувало наукові дискусії, культурні заходи та зустрічі з діячами української еміграції. Через ці заходи відбувалася комунікація між молодим поколінням українців і ветеранами визвольних змагань (Срібняк, 2015: 84).

У Німеччині також діяли організації, пов’язані з українським націоналістичним рухом. У 1930-х рр. тут функціонували осередки Організації українських націоналістів, які підтримували контакти з українськими еміграційними колами. Як зазначає Георгій Касьянов, Німеччина стала одним із центрів політичної діяльності українських націоналістів у Європі, де формувалися організаційні мережі та здійснювалася пропагандистська робота (Касьянов, 2019: 86-88).

Окрім згаданих структур, у Німеччині діяли й інші українські організації, що об’єднували представників еміграції та сприяли формуванню українського громадського середовища. Серед них були товариство “Український науковий інститут у Берліні”, створене за підтримки уряду Німеччини у 1926 р., а також різні студентські й культурні об’єднання українців. Український науковий інститут у Берліні став важливим центром наукового життя української еміграції, де працювали відомі українські історики, філологи та публіцисти (Український науковий інститут).

Важливою складовою українського еміграційного життя в Німеччині була видавнича діяльність. У Берліні діяли українські видавництва та періодичні видання, що забезпечували інформаційний

обмін між різними осередками еміграції. Серед найвідоміших видань були газети “Українське слово” та “Націоналіст”, а також низка публіцистичних і наукових видань, що висвітлювали проблеми української політики, історії та культури. Через пресу поширювалися ідеї українського визвольного руху, публікувалися мемуари учасників визвольних змагань і матеріали про діяльність українських організацій (Касьянов, 2019: 90).

Еміграційна преса виконувала не лише інформаційну функцію, але й виступала інструментом формування військово-історичного нарративу. Через публікацію спогадів, аналітичних матеріалів та історичних розвідок відбувалася інтелектуальна реконструкція досвіду визвольних змагань. У такий спосіб формувався своєрідний “канон пам’яті”, який забезпечував неперервність військової традиції поза межами власної держави.

Для систематизації інформації про основні українські організації, що діяли в Німеччині, доцільно звернутися до таблиці 1.

Аналіз представлених у таблиці організацій дозволяє виокремити кілька спільних рис їх функціонування. По-перше, більшість із них мали виразний ветеранський характер і об’єднували колишніх військовиків визвольних змагань. По-друге, їх діяльність поєднувала громадську, культурну та частково військово-освітню складову. По-третє, вони виконували роль не лише комунікативних майданчиків, але й інституцій пам’яті, у яких відбувалася репрезентація досвіду українського війська. Таким чином, українські організації в Німеччині слід розглядати як форму інституціоналізації військової традиції в умовах еміграції.

Українські організації, що діяли на території Німеччини у міжвоєнний період виконували не лише функцію соціального об’єднання емігрантів, а й відігравали важливу роль у збереженні військових традицій українського визвольного руху. Умови політичної еміграції змушували колишніх учасників визвольних змагань шукати нові форми підтримання військової корпоративності, збереження досвіду боротьби та передачі його наступним поколінням. Саме через діяльність громадських, студентських і політичних організацій формувався своєрідний простір військової пам’яті української еміграції (Наріжний, 1942: 210-218).

Одним із важливих механізмів збереження військової традиції була меморіальна діяльність українських еміграційних організацій. У середовищі українців, що проживали в Берліні, регулярно проводилися заходи, присвячені річницям ключових подій Української Революції 1917 – 1921 рр. Такі заходи організовувалися українськими громадськими това-

Таблиця 1

Українські організації та інституції в Німеччині (1920 – 1930-ті рр.)

№ з/п	Назва організації	Місто	Період діяльності	Основні напрями діяльності
1.	Товариство “Основа”	Берлін	1920-ті рр.	культурно-громадська діяльність
2.	Товариство “Україна”	Берлін	1920 – 1930-ті рр.	громадські заходи, меморіальна діяльність
3.	Студентське товариство “Чорноморе”	Берлін	1920 – 1930-ті рр.	студентське самоврядування, культурні заходи
4.	Осередки ОУН	різні міста Німеччини	1930-ті рр.	політична діяльність
5.	Український науковий інститут у Берліні	Берлін	з 1926 р.	наукові дослідження, видавнича діяльність
6.	Українські студентські громади	різні університетські центри	1920 – 1930-ті рр.	освітня та культурна діяльність
7.	Ветеранські гуртки колишніх вояків Армії УНР	Берлін та інші міста	1920 – 1930-ті рр.	підтримання контактів між ветеранами

риствами, серед яких важливу роль відігравали культурні об'єднання та студентські організації. Під час урочистих вечорів та зібрань колишні учасники визвольних змагань виступали з доповідями, у яких аналізували досвід української боротьби за незалежність і підкреслювали значення військових традицій українського війська (Срібняк, 2015: 88).

Важливим напрямом діяльності українських організацій була також публіцистична та видавнича робота. У міжвоєнному Берліні діяли українські видавничі осередки, які публікували книги, брошури та періодичні видання, присвячені історії визвольних змагань і діяльності українського національного руху. Значну роль у цьому процесі відігравав Український науковий інститут у Берліні, який став важливим центром наукових досліджень і видавничої діяльності української еміграції. У виданнях інституту публікувалися праці з історії України, матеріали з історії українського війська та дослідження, присвячені подіям Української Революції (Плохій, 2016: 214-216).

Через українську еміграційну пресу поширювалися також спогади учасників визвольних змагань. Публікація мемуарної літератури та публіцистики сприяла формуванню колективної пам'яті про події революції та підтримувала інтерес до історії українського військового руху. У газетах і журналах української еміграції регулярно з'являлися матеріали, присвячені діяльності українських військових формувань, біографіям командирів та аналізу військового досвіду визвольної боротьби (Ковальчук, 2013: 211-213).

Ще одним важливим аспектом діяльності українських організацій була освітня робота. У межах діяльності студентських товариств та громадських

клубів проводилися лекції, семінари та наукові дискусії, присвячені історії України та проблемам національного руху. У таких заходах часто брали участь колишні військовослужбовці, які виступали з лекціями про бойові дії Армії УНР, організацію українського війська та досвід визвольних змагань. Таким чином формувалася своєрідний механізм передачі військового досвіду від старшого покоління еміграції до молодших українських активістів (Срібняк, 2015: 90).

Важливу роль у збереженні військової традиції відігравали також політичні організації української еміграції. Зокрема, Організація українських націоналістів значною мірою спиралася на досвід учасників визвольних змагань. У середовищі українських націоналістів активно використовувався досвід колишніх старшин українських військових формувань, що сприяло формуванню нової генерації українських політичних і військових діячів (Касьянов, 2019: 92-94).

Крім того, українські організації в Німеччині підтримували контакти з іншими осередками української еміграції в Європі. Взаємодія між організаціями, що діяли у Празі, Варшаві та Берліні, сприяла обміну досвідом та координації діяльності українських еміграційних структур. Через ці контакти підтримувалася спільна історична пам'ять про події визвольних змагань та формувалися мережі українського політичного та громадського життя в Європі (Симоненко, 2008: 102-110).

Механізми збереження військової традиції в еміграційному середовищі можна умовно поділити на кілька рівнів. На інституційному рівні це проявлялося у створенні організацій, які забезпечували сталість комунікації між колишніми військовиками. На

символічному рівні важливу роль відігравали ритуали пам'яті, відзначення річниць та використання військової атрибутики. На інтелектуальному рівні відбувалося осмислення досвіду війни через мемуаристику та військово-історичні дослідження. Сукупність цих практик дозволяє говорити про існування цілісного механізму трансляції військової традиції.

Отже, діяльність українських організацій у Німеччині в міжвоєнний період виходила за межі звичайної громадської активності. Вона набувала ознак системного процесу збереження та передачі військового досвіду, що дозволяє розглядати ці структури як неформальні інститути військової спадкоємності.

Висновки: Українська військова еміграція міжвоєнного періоду стала важливим чинником збереження та передачі військових традицій українського визвольного руху. Поразка Української Революції 1917-1921 рр. та відступ частин Армії УНР не означали зникнення української військової традиції. Навпаки, значна частина старшин і вояків, опинившись у вимушеній еміграції, продовжила діяльність у громадських, культурних та політичних організаціях, які виникли у різних країнах Європи. Одним із важливих центрів такого еміграційного середовища стала Німеччина, де сформувалися численні осередки українського громадського життя.

У 1920 – 1930-х рр. українські організації у Берліні та інших містах Німеччини виконували роль інституційного середовища, в якому підтримувалися контакти між колишніми учасниками визвольних змагань, розвивалася українська політична думка та формувалася історична пам'ять про боротьбу за державність. Через діяльність громадських товариств, наукових інституцій, студентських об'єднань та еміграційної преси відбувалося збереження досвіду українського військового руху та його інтелектуальне осмислення (Патер, 2005: 198-203).

Важливим елементом цього процесу стала діяльність Українського наукового інституту у Берліні, який став одним із провідних центрів наукового життя української еміграції. Публікації українських дослідників, спогади учасників визвольних змагань і військово-історичні праці сприяли формуванню масиву текстів, що зберігали пам'ять про досвід української боротьби за незалежність і водночас виконували освітню функцію для наступних поколінь українців (Плохій, 2016: 226-219).

Водночас українські організації у Німеччині підтримували активні контакти з іншими центрами української еміграції, зокрема у Празі, Відні та Варшаві. Завдяки цьому формувалася широка мережа українського політичного та культурного життя в Європі, яка сприяла збереженню національної іден-

тичності та підтриманню ідеї української державності (Касьянов, 2019: 118-120).

У ширшому історичному контексті діяльність української військової еміграції міжвоєнного періоду стала важливою ланкою у процесі історичної неперервності українського військового руху. Досвід визвольних змагань, збережений у середовищі еміграції, вплинув на формування нових поколінь українських політичних і військових діячів у середині ХХ ст. Таким чином, навіть за відсутності власної держави українська військова традиція продовжувала існувати у формі інтелектуальної, культурної та організаційної спадщини.

У новітній історії України проблема історичної неперервності військових традицій набула особливої актуальності у контексті Війни за Незалежність України, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру після російського вторгнення у 2022 році. У цих умовах формування сучасних Збройних Сил України супроводжується активним переосмисленням історичної спадщини українського військового руху ХХ ст. У публічному просторі, військовій символіці та історичній політиці дедалі частіше відбувається звернення до традицій Армії УНР і визвольних змагань.

Таким чином, історія українських військових організацій у Німеччині міжвоєнного періоду демонструє важливу закономірність розвитку українського національного руху: навіть в умовах політичної еміграції зберігалася інституційна та культурна основа військової традиції. Саме через діяльність громадських організацій, наукових інституцій та еміграційної преси відбувалася передача досвіду визвольної боротьби між поколіннями.

У сучасних умовах ця історична неперервність набуває не лише символічного, але й практичного значення. Звернення до традицій визвольних змагань простежується у військовій символіці, історичній політиці та формуванні ідентичності особового складу Збройних Сил України. Подібно до міжвоєнного періоду, важливу роль відіграє ветеранське середовище, яке виступає носієм бойового досвіду та передає його новим поколінням військовослужбовцям.

Отже, українська військова еміграція 1920 – 1930-х років стала своєрідним містком між поколіннями учасників визвольних змагань початку ХХ ст. та сучасним етапом боротьби України за свою державність. У цьому сенсі можна говорити про певну історичну неперервність української військової традиції, яка простежується від Армії УНР через еміграційні середовища міжвоєнної Європи до сучасної боротьби України за незалежність і територіальну цілісність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркас М. Історія України-Русі. Київ: Вища школа, 2012. 456 с.
2. Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. Київ: Наш час, 2019. 432 с.
3. Ковальчук М. Українська військова еміграція в Європі у міжвоєнний період. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 280 с.
4. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. 372 с.
5. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Київ: Либідь, 2007. 672 с.
6. Патер І. Українська еміграція в Німеччині у міжвоєнний період. Львів, 2005. 256 с.
7. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
8. Симоненко Р. Українські військові організації в еміграції (1920–1930-ті рр.). Київ, 2008. 220 с.
9. Срібняк І. Українці в Німеччині та Австрії у 1918–1945 рр.: політична, громадська та культурна діяльність. Київ, 2015. 320 с.
10. Яневський Д. Проект «Україна»: спроба історії. Харків: Фоліо, 2010. 512 с.
11. Український науковий інститут у Берліні: історія і діяльність. URL: <http://resource.history.org.ua> (останній перегляд 10.03.2026)

REFERENCES

1. Arkas M. (2012) Istoriiia Ukrainy-Rusi. [History of Ukraine-Rus] Kyiv: Vyshcha shkola. 456 p. [in Ukrainian].
2. Kasianov H. (2019) Ukraina 1991–2007: narysy novitnoi istorii. [Ukraine 1991–2007: essays on modern history] Kyiv: Nash chas. 432 p. [in Ukrainian].
3. Kovalchuk M. (2013) Ukrainska viiskova emihratsiia v Yevropi u mizhvoiennyi period. [Ukrainian military emigration in Europe in the interwar period] Kyiv. 280 p. [in Ukrainian].
4. Narizhnyi S. (1942) Ukrainska emihratsiia. Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy. [Ukrainian emigration. Cultural work of Ukrainian emigration between the two world wars] Prague. 372 p. [in Ukrainian].
5. Pavlenko Yu. (2007) Istoriiia svitovoi tsyvilizatsii. [History of world civilization] Kyiv: Lybid. 672 p. [in Ukrainian].
6. Pater I. (2005) Ukrainska emihratsiia v Nimechchyni u mizhvoiennyi period. [Ukrainian emigration in Germany in the interwar period] Lviv. 256 p. [in Ukrainian].
7. Plokhii S. (2016) Brama Yevropy. Istoriiia Ukrainy vid skifskykh voien do nezalezhnosti. [The Gates of Europe. A History of Ukraine] Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 496 p. [in Ukrainian].
8. Symonenko R. (2008) Ukrainski viiskovi orhanizatsii v emihratsii (1920–1930-ti rr.). [Ukrainian military organizations in emigration (1920s–1930s)] Kyiv. 220 p. [in Ukrainian].
9. Sribniak I. (2015) Ukraintsi v Nimechchyni ta Avstrii u 1918–1945 rr.: politychna, hromadska ta kulturna diialnist. [Ukrainians in Germany and Austria in 1918–1945: political, public and cultural activities] Kyiv. 320 p. [in Ukrainian].
10. Yanevskiy D. (2010) Proekt «Ukraina»: sproba istorii. [Project “Ukraine”: an attempt at history] Kharkiv: Folio. 512 p. [in Ukrainian].
11. Ukrainskyi naukovyi instytut u Berlini: istoriia i diialnist. Available at: <http://resource.history.org.ua> (accessed 10 March 2026). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

